© www.kjnt.ro/szovegtar

Tatai Orsolya

Adalékok a 20. századi erdélyi orvostörténethez. Orvosképzés Marosvásárhelyen

Bevezető

Jelen tanulmányban a marosvásárhelyi orvosképzés történetéhez szeretnék hozzáfűzni néhány gondolatot. Megpróbálom antropológiai szemmel bemutatni ennek intézménytörténetét, és ilyen megközelítésben felállítani korrajzát. Megírásához az alapötletet a marosvásárhelyi magyar nyelvű orvosképzés hetvenedik évfordulójának alkalmából kiadott emlékkötet adta. Munkám során felhasználtam az 1995-ben megjelent, ötvenedik évforduló alkalmából megjelentetett kötetet is. Ezen két kötetben összegyűjtött tanulmányok hitelesen, egymást kiegészítve fogják át a marosvásárhelyi intézmény történetét.

Az 1995-ben megjelent gyűjtemény, melynek címe *A marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés 50 éve. Adatok, emlékezések*[1] Péter Mihály és Péter H. Mária munkájának eredménye, tiszteletbeli szerkesztője pedig Barabás Béla. Az adatok összegyűjtése nehézségekbe ütközött, teljes mértékben nélkülözte a hivatalos szervek támogatását. Kiadását a magyarországi Teleki László Alapítvány vállalta a *Magyarságkutatás könyvtára* sorozat XVIII. köteteként, melynek sorozatszerkesztője Diószegi László és Fejős Zoltán. Fejezetekre bontva ismerteti a klinikai és preklinikai tanszékek történetét, valamint helyet kapnak benne az egyetem vonzáskörzetébe tartozó intézmények is: a könyvtár, a menza és a diákotthonok szerepét egyaránt ismertetik a szerzők. Számos fontos és hasznos jegyzéket tartalmaz a magyar nyelvű kőnyomatos jegyzetek-

[1] A könyv 473+3 oldal terjedelmű. Az előszót Sütő András jegyzi, a bevezetőt az egyetem egykori rektorai: Csőgör Lajos, illetve Puskás György professzor írták. Ezt követi az egyetem fontosabb tisztségeit betöltő személyek jegyzéke és szolgálati periódusa.

ről, román és magyar nyelvű szakkönyvekről, a tanszemélyzet és a végzősök szakmunkáiról, valamint az abszolvensek és az oktatók szépirodalmi munkáiról. Az abszolvensek kihelyezésével egy külön fejezet foglalkozik, ennek részletes elemzése képek, táblázatok, dokumentum másolatok, grafikonok formájában jelenik meg. A kötetet marosvásárhelyi magyar nyelvű orvosképzés létrejöttének miértjéről és hogyanjáról szóló dokumentum jellegű munkának tekinthetjük, összesen 63 szerző munkáját foglalja egybe. A szerzők kiemelik, hogy az egyéni politikai sérelmekre a kötet – pontos adatok hiányában – a Kóródy Ferenc esetén kívül szándékosan nem tért ki (Péter 2010: 142). Az első emlékkiadvány megjelenése magán hordozza azokat a körülményeket, melyek az intézményt jellemezték és jellemezik napjainkig. Sok más egyéb hátráltató körülmény mellett (anyagi fedezet hiánya) mindenképp megemlíthetjük az egyetem vezetőségének passzivitását, segítőkészségének teljes hiányát.

A marosvásárhelyi intézményről számos írás látott napvilágot. Jogfolytonosságával cikkek sorozata foglalkozott, az egyetem végzősei is papírra vetették emlékeiket, viszont átfogó kötet nem született. Megemlítendő, hogy a Mentor Kiadónál megjelent munkájában Szöllősi Árpád (1995) a napi sajtóban megjelent cikkek tükrében írta meg az intézmény történetét. Munkája két kiadásban jelent meg, az első az 1945–1995 közötti történéseket foglalja össze, míg a második (Szöllősi 2009) az ezt követő tíz esztendőre vonatkozó adatokkal kiegészítve mutatja be az egyetem történetét.

Húsz év elteltével ismét kötet (Szabó et al. 2015) formájában emlékeznek meg a marosvásárhelyi magyar orvosképzés évfordulójáról. A kiadvány ezúttal az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvosi és Gyógyszerészeti Szakosztályának gondozásában jelenik meg. A második kötet szerkezetében megegyezik a Péter Mihály és Péter H. Mária által szerkesztett első munkáéval, a művet erre alapozták és ezt vitték tovább az 1995-től számított történésekkel. Az egyes fejezetek megírására a magyar tanszékvezetőket, ahol pedig nem volt magyar nemzetiségű vezető, a legmagasabb beosztásban levő oktatókat kérték fel.

Jelen írásomban összegyűjtöm és kiegészítem e kötetekbe szedett tanulmányokat. Amit a MOGYE vezetői, professzorai belülről vizsgáltak és értelmeztek, megkísérelem kívülről szemlélni és értelmezni.

A fentiekben ismertetett két kötet fejezetei képezik azt a belső vizsgálatot, amely felidézi a korszakot, amelyben a mindennapi élet különbö-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ző mozzanatai egy jellegzetes világépítési gyakorlat összetevőivé váltak. A diktatúra átvészelése volt a cél, ezen belül kellett megteremteni a megélhető mindennapokat. Az egyre inkább nacionalizálódó Román Kommunista Párt támadást indított a magyar nyelvű oktatás felszámolásának céljából. Kezdetben a megfélemlítés, majd a lassú, de következetes cselekvés fegyverét vetették be.

Célom összekapcsolni a történeteket a kontextussal. A kapcsot azok a személyi státusok adják, melyeket gyűjtöttem, és amelyek a politikai, ideológiai és gazdasági helyzetet egy intézményen keresztül ismertetik. A hangsúlyt annak az intézménynek a történetére fektetem, melynek keretén belül a magyar orvossá válás folyamata elkezdődött. Mivel a kisebbségi sors megjelenik az orvosi élettörténetekben, és talán az egyik leghangsúlyosabb stratégiaszervező tényező életükben, fontosnak tartom a magyarázó elvet, azokat a történelmi adatokat, melyek ennek megélését eredményezték.

A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem kezdetei. A kényszer szülte megoldás

A trianoni döntésig tekintek vissza, hiszen akkor szűnt meg a magyar egyetem és a magyar nyelvű orvosi oktatás Kolozsváron, s létesült a Kolozsvári I. Ferdinánd Király Tudományegyetem. 1944–1945 között átmeneti szakasz következett, amikor a háborús körülményeknek megfelelően még folyt a magyar nyelvű oktatás, de a korábban Szebenbe költöztetett I. Ferdinánd Király Tudományegyetemet visszahozták. Dr. Puskás György[2] ír arról, hogy a Szebenből visszatérő román orvosi fakultás az összes elméleti és klinikai épületet magának követelte. Mivel nem sikerült közös megegyezésre jutniuk az épületek tekintetében, ezért a magyar orvosi fakultást más erdélyi városba akarták áthelyezni. A két lehetséges város közül (Nagyvárad és Marosvásárhely) Marosvásárhely mellett döntöttek (Puskás 1995: 29). 1945 őszén a katonai kadétiskola épülete válik az egyetem otthonává, míg a másik három kar (Irodalom és Bölcsészet, Jog- és Közgazdaságtudomány, Természettudomány) Kolozsváron maradt.

[2] A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet rektora 1967–1976 között.

Dr. Csőgör Lajos[3] (akkor a kolozsvári Fogászati Klinika vezetője, majd a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet rektora és egyben Kolozsvár alispánja is) bizottságot küldött Marosvásárhelyre, hogy a lehetőségeket számba vegye. Ludány György professzor is tagja volt a bizottságnak, őt lenyűgözte az épület látványa „Cambridge, valóságos Cambridge!" szavakkal illette a volt kadétiskola impozáns, parkkal körülvett épületét. Az oktatáshoz és betegellátáshoz szükséges átalakítások viszont hosszasak voltak és sok nehézséget jelentettek (Csőgör 1995: 25).

A kisvárosnak számító Marosvásárhely ezzel egyetemi városi rangra emelkedett. A klinikák elhelyezése nehézségekbe ütközött, kisváros lévén két kórház és egy szanatórium állt rendelkezésükre, összesen 250 ágyas férőhellyel „Kétségtelen kompromisszum, viszont egyetlen cél vezetett, az, hogy megmaradhassunk" (Puskás 1995: 29) 1946. február 1-jén Csőgör Lajos rektor jelenti, hogy a kadétiskola épületei közül csupán egy készült el, a tanárok és diákok fogadására; a kilenc klinika két kórházépületben működik.

A Bolyai Tudományegyetem Marosvásárhelyen minden különösebb ünnepség nélkül 1946. február 9-én megnyitotta kapuit a magyar nyelvű oktatás számára. Csőgör Lajos ennek okát abban jelöli meg, hogy a miniszterelnök azt szerette volna, ha a kolozsvári és a marosvásárhelyi Bolyai Tudományegyetem közösen, ünnepélyesen kezdi meg működését. A kolozsvári román egyetem arra hivatkozva, hogy nincsenek még felkészülve a megnyitásra, ezt a kérést nem támogatta (Csőgör 1995: 26).

A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem neve, szerkezete és összetétele többször is változott. Az egyetem hivatalos elnevezése igazodott a mindenkori politikai környezethez, végigkövetve annak fontosabb periódusait: 1944–1945 között a Kolozsvári Magyar Tudományegyetem negyedik kara, 1945-től 1949-ig a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Orvosi Kara, majd szovjet mintára önálló Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetté alakították át, az általános orvosi kar mellett kibővítették (1949–1991) gyermekgyógyászati, közegészségtani, fogorvosi és gyógyszerészeti karral. 1991-ben az intézmény nevét Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemre (MOGYE) módosították.

---

[3] A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet rektora 1945–1949 között, majd ismét 1964–1967 között.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A Vincze Gábor által összeállított történeti kronológiából, néhány, az egyetemre vonatkozó adatot is felhasználok tanulmányomban: 1948. október 26-án megjelenik a felsőoktatás átszervezéséről döntő 263 327. sz. közoktatásügyi miniszteri rendelet. A jogszabály az addigi orvosi karokból létrehozza az önálló orvostudományi egyetemeket, amelyek doktori címeket is adhatnak. A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet azonban a doktori adási jogot nem kapja meg. A törvény megszünteti Marosvásárhelyen a szervezés alatt álló gyógyszerészeti kart, majd 1949-ben mégis engedélyezik a magyar nyelvű gyógyszerészképzést (Vincze 1994).

A hatalmi erőterekben megnyilvánuló etnikai identitások konstruált jelleggel rendelkeztek; ezeket úgy lehetett megérteni, mint olyan identifikációs folyamatokat, amelyek konkrét fizikai és szimbolikus kontextusokban történnek (Magyari-Vincze 2001: 9–13). Ez a konkrét fizikai kontextus érvényes az egyetem épületére, a szimbolikus kontextus pedig a magyar nyelvű képzés fokozatos elsorvasztása. Ez több lépésben valósult meg: (1) Az önálló magyar nyelvű felsőoktatási intézmény 15 évvel megalakulása után megszűnik; (2) A magyar diákok számának drasztikus csökkentése; (3) A magyar lakosság tudatos szétszórása, asszimilációs kísérletek a kihelyezések által; (4) A magyar ajkú oktatók szociális státusa jelentősen erodálódott.

A jó minőségű oktatásról. Az orvosi oktatás Marosvásárhelyen

Az orvosi kar 1945-ben történt áthelyezését követően, az új székhelyen, az oktatási feltételek megteremtésével párhuzamosan, a tudományos tevékenység is fellendült, a tantestület elismert, tapasztalt oktatókból tevődött össze. A kutatás szerepe fontos, hiszen színvonalas egyetemi oktatás elképzelhetetlen az oktatók tudományos kutatómunkája nélkül.

A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetet 1948-ban választották külön a Bolyai Tudományegyetemtől és vált önálló intézetté. Nemzetközileg elismert professzorai kutatómunkájának eredményeit az Erdélyi Múzeum-Egyesület által szervezett előadások keretén belül, valamint szakfolyóiratokban közölték.

Rostás Zoltán interjúgyűjteményében az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet (OGYI) egyik alapító tagjával, dr. Szabó Istvánnal készült interjúját

közli, melyben az orvosprofesszor kutatásairól beszél. Szintén ebben a kötetben Száva János Zoltán, illetve Zeno Barbu professzorokkal olvashatunk interjúkat, melyben karrierjükről és az elért eredményeikről beszélnek (Rostás 1984: 9–225). A szerző úgy véli, ezzel a gyűjteménnyel „második kultúránkról" tudósít. A megye legjelesebb tudományos alkotóit kívánja bemutatni.

Számos kutatás folyt az egyetem vonzáskörzetébe tartozó intézmények keretében. A Román Akadémia kutatóállomást létesített Marosvásárhelyen, ennek működésére szintén jellemzőek voltak az ország politikai és gazdasági helyzetének változásai, állandó jelleggel átszervezésre került.

Dr. Péter Mihály tanulmányában az egyetem kulturális és művelődési tevékenységéről ír, melyből megtudhatjuk, hogy 1990-ben az OGYI diákjai magyar nyelvű diákújságot indítottak, a hiányos adatok miatt viszont nem lehet tudni pontosan megjelenésük gyakoriságát, illetve azt, hogy mikor szakadt meg (a szerkesztőség nem őrzött meg egy teljes sorozatot, a könyvtáraknak szintén hiányos a gyűjteménye). Az egyetem diáklapjai korábban háromnyelvűek voltak. Az 1969-ben indult lap eleinte *Aesculap*, 1974-től *Gânduri Studenţeşti* címen jelent meg (Péter 1995a: 263–265). Művészeti és művelődési együttesek és szakszervezeti körök működtek az egyetem keretén belül, ezeknek a tevékenysége változó volt, de tevékenységüknek egyöntetűen tükrözniük kellett a mindenkori politikai konstellációt.

A kétnyelvű oktatás bevezetése

Pártutasításra a minisztérium 1962-től elrendelte a kétnyelvű oktatás bevezetését. Az előadásokat igény szerint lehetett román vagy magyar nyelven hallgatni. A gyakorlatok csak román nyelven folytak, illetve folynak még napjainkig is. Néhány diszciplína esetében pedig az előadások is csak román nyelvűek voltak. A kórlapokat szintén román nyelven vezették. A rendelet maga után vonta a román nemzetiségű oktatók számának növelését. A román hallgatók és tanszemélyzet számának növekedésével arányosan csökkent a magyar anyanyelvű hallgatók, tanárok, illetve a teljes személyzet száma. A céltudatos nemzetiségi politika rányomta bélyegét az egyetemre: 1951–1960 között szünetelt a fogorvosképzés. 1984-től nem volt több magyar rektor, majd 1986-tól a gyógyszerészeti karon nem tar-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

tottak felvételi vizsgát, de ezt később, 1989-ben újraindították. Az egyetem két nyelven megjelenő folyóiratát (*Orvosi Szemle*, illetve annak román nyelvű változata, a *Revista Medicală*) 1975-től egybevonták, a továbbiakban csak *Revista Medicală* címen jelent meg. Ezeken kívül még számos intézkedés segítette elő a román nyelvű oktatás térnyerését. A felsőoktatási szabályzat szerint a román, illetve a magyar hallgatók számának aránya maga után vonta a tanárok nemzetiségi alapú arányát is. A román nyelvű orvosképzés bevezetése jelentette az intézmény rangjának és folytonosságának a megtörését. Ugyanekkor bevezetik a román nyelvű kórlapírást is. 1962-től számítják az egyetem új korszakát, ettől az évtől szűnik meg az önálló magyar nyelvű felsőoktatási intézmény.

Feszt György az intézmény történetét négy szakaszra tagolja. Az első időszakban a MOGYE a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem kihelyezett fakultása volt. A másodikban mint önálló magyar tannyelvű felsőoktatási intézmény működött. A harmadik szakaszban a magyar nyelvű képzés egyre inkább háttérbe szorult azzal, hogy 1962-től bevezetik a kétnyelvű oktatást. A negyedik szakasz pedig a jelenlegi időszak, amely az 1989. decemberi politikai fordulattól számítható (Feszt 2005: 130–135).

Bár Feszt György szakaszokra tagolja az intézmény történetét, az orvosi egyetemmel foglalkozó tanulmányokban mégis a folytonosság körvonalazódik. A magyar nyelvű egyetem megtörését tűzték ki célul egyrészt a névváltoztatások, másrészt pedig a kétnyelvű képzés bevezetése által. Az 1989-es politikai, gazdasági és társadalomtörténeti változás fordulópontot jelentett mind az életpálya, mind az autobiografikus stratégiákban. A kilencvenes években megszűntek a kihelyezések, viszont továbbra is nehézségekbe ütköztek a végzős diákok, hiszen a versenyvizsgákon elért eredmények, vagy egyáltalán a helyeknek a meghirdetése sokszor bizonytalan volt.

A várva várt fordulat nem jött el a magyar orvosi egyetem sorsában. Néhány változás mégis történt: újraindították a felvételi vizsgát a gyógyszerészeti karra, demokratikusan, de bizonyos létszám többséggel választható egyetemi szenátus jött létre (Feszt 2005: 130–135). Gyakorolhatóvá vált a demokrácia előírt (vagy íratlan) szabályokkal. 1962-től a magyar diákok számának csökkenésével arányosan csökkentették az oktatók számát is. A pártállam az egyetemi személyzetre is kiterjesztette politikáját, a magyar oktatóknak elnehezítették a szakmai előrehaladását, befagyasztották az előléptetéseket, az 1989-es változással ez ismét lehetővé vált.

Egyéni történetek és történelem kapcsolata

„Az életpálya a valóság egyéni birtokbavételének folyamata, az élettörténet pedig szimbolikus megjelenítés" – írja Niedermüller Péter (1988: 379). Az orvosok életpályájukban a történelmi valóságot vették birtokukba, történetükben pedig az eseményeket saját szemszögükből jelenítik meg. Vizsgálódásom során figyelembe veszem, hogy az élettörténet az életpályának csak egyik lehetséges megjelenítési formája. Az egyéni narratívákból konstruálódott mikroszint – a lokális kistörténeten túl – az egyéni történet jó irányvonalat jelent néhány más, alapvető probléma körüljárásához is. Az egyik ilyen probléma a kisebbségi sors megélése az orvosok körében. E köré szervezem a tanulmányt, ismertetem azokat a mikroszinten értelmezett egyéni történeteket, amelyeket a makroszinten történő események befolyásolnak.

Elemzésem kiindulópontját három általam gyűjtött orvosi élettörténet képezi, annak részei, vagyis azon történetek, melyek a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen végzett orvosok hivatásának gyakorlását ismertetik, valamint az egyetem vezetőinek és professzorainak emlékező írásai, melyek az orvosnak tanulás folyamatát vázolják. Ezeket felhasználva körüljárom azokat a kérdéseket, amelyek kutatásom során felmerültek. Így irányult figyelmem a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemre. Innen indulnak a szálak az orvossá válás folyamatában, életüknek jelentős részét képezik az egyetemi évek, illetve az intézmény a maga tanáraival, vezetőivel együtt.

Fontos kiemelnem, hogy a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékén kutatások folytak a népi specialisták, valamint a lelkészek (Becze–Keszeg 2001) és néptanítók életpályájának és élettörténetének témakörében (Ozsváth 2008). Továbbá egy újabb szakaszban egy, a modern világban megbecsült szakma, a mérnök világával foglalkozó kutatássorozat indult (Keszeg 2012). Egy olyan réteg megismerése a cél, amely a társadalmi hierarchiában magas helyet foglal el. Témámmal ehhez a munkához szándékozom csatlakozni és kiegészíteni az orvosok élettörténetével, a tanulmányban pedig ezt az orvosi egyetem történetébe ágyazva ismertetni.

Keszeg Vilmos progresszív rendszerként definiálja az élettörténetet mint a narratív történetek egyikét. Az élettörténet egy személy sorsát jeleníti meg az alapvető biografikus toposzok által (születés, párválasztás,

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

munka, küzdelem, halál), mely az egyéni sorsot egy tágabb kontextusban (pl. családi és lokális közösség, az egyén kapcsolathálója, történelmi korszak viszonylataiban) mutatja meg (Keszeg 2007: 151). A társadalomtudományok megújuló módszertana az individuális életpályák rekonstruálása alapján a társadalomban lezajlott folyamatokat vélte feltárhatónak. Az elmesélt történetekben az egyének, írásomban pedig az orvosok kötik össze a múltat a jelennel, és reflektálnak a politikai eseményekre.

Az antropológia holisztikus szemléletmódját a közegészség területére is kiterjesztette, ezen területen is ötvözi a különböző ágait. Bár az orvosi antropológia az orvost mint intézményt képviselő egyén és a beteg kapcsolatát vizsgálja, tanulmányomban az orvos kapcsolatát írom le az intézménnyel, vagyis az orvosi egyetemmel. Ebben a megközelítésben ismertetem és írom le az egyén és az intézmény kapcsolatát.

Antropológiai keretben és környezetben szeretnék rámutatni a hatalmi struktúrák leképeződésére az egészségügyben. Az egészségügy egyik aktorával, az orvossal foglalkozom. Tanulmányomban áttekintem az orvossá válás folyamatának azon részét, amely az orvostan oktatásában rejlik. Megkísérelem bemutatni a marosvásárhelyi magyar nyelvű orvosképzésben részt vevő hallgatók, oktatók szemszögét a 20. század változó demográfiai, valamint társadalmi-politikai körülményei között.

A múltra való emlékezés

„A történelmi hitelességhez hűen a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem magyar tagozata 2015. május 29én a Kultúrpalotában ünnepelte a marosvásárhelyi magyar orvosképzés kezdetének 70. évfordulóját" – olvashatjuk a *Népújsá*g napilap hasábjain a megemlékezésről írt összefoglaló cikkben (*Népújság*. 2015. LXVII. évf. 121. [19012.] sz.) Amikor Hermann Bausinger a szülőföld erőtereiről ír, akkor azokat a zárt horizontokon belüli szellemi erőtereket nevezi így, melyeknek minden egyes pontja és kulturális terméke értékkel bír. A szülőföld a hely egységét is jelenti, valamint a szilárd horizontok által nyújtott védelmet. E folyamat révén a történelem tudományból helyi speciális tudássá és gyakorlattá alakul, ahol „a hangsúly a történelem tanulásáról áttevődik a történelem megszerkesztésére" (Bausinger 1995: 81–83). Pierre Nora az emlékezés helyei fogalmával írja le az emlékező tevékenységeket, azo-

kat az eljárásokat, melyek visszautalnak a múltra. Létrejöttüket azzal indokolja, hogy az emlékezetnek nincs már valódi közege (Nora 2010: 13). Az egyetemre tekinthetünk úgy is, mint az etnikai konfliktusok szimbolikus terére. Az egyetemről való emlékezet helye mégis Marosvásárhely legimpozánsabb és legismertebb emblematikus épülete, a Kultúrpalota. A konfliktusok helyéről a békés megemlékezést egy olyan közegben és olyan térben tartják, amely a magyarság, a lokális történelem egyik biztos pontját jelenti.

Jan Assmann úgy fogalmazott, hogy az emlékezetnek „helyszínekre van szüksége és térbeliesítésre hajlik", az emlékezés tereket alakít ki és rendez át (Assmann 1999: 40). 2015-ben az egyetem 70. évfordulójára táblát helyeznek el Mihály király domborművével az egyetem előcsarnokában. A márványtáblán a következő olvasható: „I. Mihály, Románia királya 1945-ben írta alá a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem létrehozásáról szóló törvényerejű rendeletet"(*Népújság*. 2015. LXVII. évf. 248. [19139.] sz.) Az emlékezés ezen formájával rendezik át az egyetem épületét. Az emlékezethez mint társadalmi cselekvéshez különféle ideológiák, politikai töltetek társulnak. A történelem az emlékezés által újraértelmezhetővé válik.

Mivel a múltról alkotott kép egyéni és közös emlékekből is áll, ezért az élettörténet egyik szerkesztési stratégiája a múlt, a jelent megelőző személyes tapasztalatok kifejtése vagy ennek elhallgatása. A múlt elhallgatását a hatalom által felállított cenzúra kényszerítette ki. A múlttól való elszakadás adaptációs narratív stratégiákat eredményezett (Keszeg 2009: 123).

Amikor a konfliktusokról beszélnek az orvosok, nem minden esetben fejtik ki azoknak okát, a hallgatás által utalnak arra, hogy ezeket szintén a rendszer szülte. Az élettörténetek által megtudhatjuk, hogy az egyén miként éli meg a történelmi eseményeket. Konkrét példán keresztül vizsgálhatunk egy társadalmi jelenséget.

Az antropológusok, a kultúrakutatók az identitás felépítésének folyamatát tartják szem előtt, annak szimbolikus jelentését hangsúlyozzák. A kollektív identitás vagy önelképzelés és megjelenítés alatt értendő az a kép, amelyet a csoport önmagáról fest. A társadalmi önelképzelés összekapcsolódik a társadalmi emlékezéssel, vagyis a történeti tudattal (Assmann 1999: 130–131). Az Assmann által említett történeti tudat és társadalmi emlékezés egy közös orvosi identitást konstruál, a marosvásárhelyi

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

orvosi egyetem végzőseinek identitását. A Marosvásárhelyen végzett orvosok, illetve az orvosi egyetem diákjainak kollektív identitása a kollektív múltra való emlékezés által érvényesül.

Gyáni Gábor (2009: 9) gondolatával zárva: „Az emlékezet nem úgy kapcsolódik tehát a múlthoz, mint ami végérvényesen elvált a jelentől, s aminek a feleleventése a hiány megkonstruálása, mely utóbbi komoly erőfeszítéssel, történészi elmemunkával történik: egyedül az képes ugyanis érdekessé és értelmezhetővé tenni a jelen számára a múltat. A kollektív emlékezet soha sem szakad ki maradéktalanul a múlt folytonosságának kontextusából, mely múlt közvetlenül áthatja és részben vagy egészben kitölti általa a mindenkori jelent. Ez a múlt, pontosabban a rá való szüntelen emlékezés a jelenbeli identitás egyik, ha nem a legfőbb forrása" (Gyáni 2009: 9).

Miben látta a kommunista hatalom az orvosok feladatát?

A szocializmus kezdetén gyors ütemben átalakították az egészségügyi ellátást. Az életszínvonal javítása volt a cél, a közegészség előtérbe került, ugyanúgy, mint a népesség számának növelése. Mindezt az életszínvonal növelésével, a jólét megteremtésével próbálták elérni. Az államosított kórházak mellett létrejöttek az ingyenes rendelőintézetek (poliklinikák), kiépítették a járványmegelőzés és csecsemővédelem azelőtt hiányzó szerkezetét. Fogorvosi központokat állítottak fel, egyéni egészségügyi íveket készítettek, melyekben a különböző egészségügyi vizsgálatok eredményeit tüntették fel. Ennek következtében folyamatosan nőtt az orvosok és az egészségügyi dolgozók száma. A kialaktott struktúrák fenntartása, működtetése, de főleg korszerűsítése, a hatékonyabb műszerekkel való ellátás azonban mindvégig nagy gondot jelentett. Bár a megyék központjaiban javult az egészségügyi ellátás, de vidéken a nyolcvanas évek végéig nem történt változás (Gagyi 2009: 178–189).

A teljes körű ingyenes ellátásban látták a társadalomvédő funkciót. A közpénzből fenntartott rendszer üzemorvosi rendelőknek köszönhetően a munkahelyeken is jelen volt. Az állampolitika abbéli szándéka érvényesült, miszerint az ország azon részeit is el kell látni orvosokkal, melyek egészségügyi vonatkozásban el vannak maradva.

Miért írtak a végzősök?

Keszeg Vilmos politikai kontextusban értelmezve két életpálya-stratégiát különít el, melyek az államhatárok újrarajzolásával jöttek létre: a migráció és a helyben maradás modelljét (Keszeg 2009: 96). A migrációs életpályamodell az élettér, a szociális környezet megváltozását, az élettér elhagyását, a hagyományos, megszokott életvezetés felcserélését hozta magával. A helyben maradást a megszerzett gazdasági és nemzetiségi tőke motiválta. A migráció velejárója a változás, ami a reszocializációt követeli. Azoknak az orvosoknak, akik a maradást választották, mégis a megszokott életvezetésüktől eltérő módon kellett folytatniuk életpályájukat, sőt, gazdasági és nemzetiségi tőkéjükről is le kellett mondaniuk, vagy legalábbis egy időre fel kellett függeszteniük. Karrierjük során végigkövethető az arra való törekvésük, hogy ismerős környezetben gyakorolhassák munkájukat.

Az egyéni politikai sérelmek hangadására az írás adott lehetőséget. „Hát annál inkább mondtuk, kimondtuk és leírtuk, amit gondolunk" (Nagy 2008: 243). Az emlékeiknek nyomtatott formában biztosítottak továbbélést. Emlékező írásaik által nyitnak a társadalom fele, megismertetik hétköznapi életüket, az események átélésének élményét közlik.

Egy bekezdés erejéig a marosvásárhelyi orvosi egyetem végzőseinek írásai (emlékiratok, önéletírások) közül néhányat említek: Bárányi Ferenc (2002): *Égbenyúló kockakövek*, melyben a szerző az egyetemi éveket dolgozza fel és regényesíti meg, alakjait egyetemi társairól mintázza. Dezső István (2006): *Egy erdélyi sebész emlékei* 1947–1961 című munkája, melyben részletes életútját ismerhetjük meg, illetve Nagy Lajos (2008): *Életünk kórtörténete. A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet 1956–1959*. Nagy Lajos kötében a tényeket írja le, sorstársai rövid írásait is egybegyűjti. Adatokat találhatunk még a Schneider Ïsa (2009): *Az orvosnők korán halnak* című regényében (Marosvásárhelyen végzett orvosnő szellemes, laza szövésű életregénye), valamint Toró Árpád (2005): *Kapa mellől a kaszás ellen* című írásában, amely szintén orvosi karrier küzdelmeit ismerteti a változó világban.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A kihelyezés mint sorsforduló

Az orvosok a maradással az irányított mobilitást is vállalják. Akik végeztek, kötelezően el kellett helyezkedniük az állami struktúrában. Ezt az időszakot a teljes foglalkoztatási rendszerként is emlegetik. Az államilag garantált munkahely biztos jövedelemhez juttatott. 1975-ben elfogadják azt a törvényrendeletet, amellyel a végzős egyetemi hallgatók munkába állását szabályozzák. A kihelyezett diplomás köteles három évet a kijelölt helyen letölteni.

Az élettörténetüket elbeszélő orvosok ugyanazt a generációt képviselik, 1981–1984 között végeztek a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem általános orvosi karán. Mindhárom élettörténetben jelentős fordulatot jelentett az egyetemi évek végzésekor a munkahelyek kiosztása. Az orvosok elmondása szerint a nyíltan nemzetiségellenes pártpolitika csak az 1980-as években kezdett el mutatkozni az egyetemen. Azok, akik nem voltak hajlandóak elfoglalni a kijelölt munkahelyet, kötelesek voltak megtéríteni az oktatás költségeit és a tanügyben sem kaphattak többé állást. A törvény előírásai erőteljesen sújtották a magyar kisebbséget, ugyanis ettől kezdve szisztematikusan román többség lakta vidékre helyezték ki a végzősök jelentős részét. Tóth Mária egy németlakta községben folytatott élettörténeti interjúk által járja körül az etnicitás kérdését. Egyéni példán keresztül mutat rá egy egész generáció etnikai identitásjegyeire. (Tóth 1998: 77) Az orvosi élettörténetekben megjelenő kisebbségi sors körvonalazza az egyetem történetét, illetve az egyetem története körvonalazza a kisebbségi léttel küzdő orvosi karriereket. A marosvásárhelyi orvosi egyetem volt az az intézmény, amely megalkotta vagy újraalkotta az orvosi karriereket. Péter Mihály külön fejezetben tárgyalja az abszolvensek kihelyezésének kérdését (Péter 1995b: 285–289). A tanulmány az 1972 és 1989 közötti időszakot öleli fel Marosvásárhelyen, összesen 4132 orvos és gyógyszerész kihelyezését dolgozza fel. Az első években az intézet az Egészségügyi Minisztériumtól kapta meg a végzősök számának megfelelő, üres helyek számát. Az 1950-es évek végéig a szabad helyek Erdély területén voltak. Később egy országos lista alapján állították össze a meghirdetett helyeket. 1978 és 1989 között a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet magyar végzőseinek 40%-át a Kárpátokon túli megyékbe, 20%-át pedig román többségű erdélyi megyékbe helyezik.

A kihelyezés fő kritériumait a minisztérium rendeletei szabták meg. Az egyetemi évek átlaga, tanulmányi eredménye, vagy média szerint történt a helyekre való elosztás. A meghatározó irányelvek, hogy melyik megyébe, hova és hányat helyezzenek, az már politikai, gazdasági és társadalmi szempontoknak volt alávetve. 1977-től az orvosokat kevés kivétellel falusi egészségügyi körzetekhez helyezték. Három évi vidéki gyakorlat után jelentkezhettek szakképesítésre. A minisztériumi rendeletek által elsőségeket lehetett nyerni. 1975-től többféle prioritást vezettek be: elsőséget élvezhettek azok, akiknek lakóhelyén pályázható üres hely volt. 1978-ban határozattal módosították az elsőségi rendelkezéseket, így a lakhely szerinti elsőséget megyei és nagyvárosi, illetve zárt városi előnyre változtatták. A házastársi viszonyt a lehetőségekhez képest igyekeztek figyelembe venni (Péter 1995b: 285–289). Ezen rendeletek által a végzősök próbálták megkeresni a kiskapukat: azokat a fogodzókat jelentették számukra, melyek az Erdély területén való maradás lehetőségének reményét nyújtották.

A kisebbségi narratív pozíció az identitás felépítésében játszik fontos szerepet. A diktatúra éveinek demográfiai vonatkozású, asszimilációt elősegítő szándéka világosan körvonalazódik az egyetem hallgatóinak kihelyezésében. Az állampolitika azon igénye érvényesült, hogy az ország azon részeit is el kell látni orvosokkal, melyek egészségügyi vonatkozásban el vannak maradva.

A kisebbségi sors megélése az orvosoknál különösen akkor nyilvánult meg, amikor környezetükből kiszakítva kihelyezték őket Moldva területére. A diktatúra éveinek demográfiai vonatkozású, asszimilációt elősegítő szándéka volt a magyar orvosok kihelyezése. A román lakta terület teljesen új környezete nemcsak gazdasági és nyelvi, hanem kulturális, vallási és számos más szempontból is különbséget jelent, egy pályakezdő orvos „jobban ki van téve a kisebbségi léttel amúgy is együtt járó pszichés komplexusnak" (Péter 1995b: 296).

Amikor *oral history*-ról beszélünk, az emlékezet hirtelen előtérbe kerül, fontos dokumentumforrássá válik és szintén elfogadottá válik az a nézet, hogy egy nép, egy ország, egy vidék történelme nem csupán abból áll, amit vezetői írnak vagy íratnak róla, hanem figyelembe kell venni az egyéni mikrotörténeteket is, amelyet az adott kultúrához tartozó személyek élnek meg nap mint nap. A probléma egyéni szinten való vizsgálata révén is láthatóvá válhat, hogy milyen folyamat áll a jelenség mögött. Nevezhetjük rekonstrukciós tevékenységnek is, egy kis létszámban, leszűkített léptékkel, behatárolt területen végezhető aprólékos kutatásnak. Smaranda Vultur a szó-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

beli élettörténetre autobiografikus jellegű emlékezet-rekonstrukcióként tekint, melynek tétjeit szociális és történeti kontextusban mérhetjük fel. Magába foglalja a múlttól való eltávolodást, a múltnak pedig a jelenből való újraértékelését. Ez a helyzet megteremti a migrációs életpályamodelleket (Vultur 2007: 119). Az orvosi életpályamodellek az egyetem történetét rekonstruálják, ennek a szubjektív megélésében rejlik a múlt jelenből való újraértékelése.

Zárógondolatok. Összegzés

A 20. század változásai – demográfiai, valamint társadalmi-politikai szinten – az interetnikus konfliktusokat is maga után vonták, a MOGYE pedig a konfliktusok helyszínévé változott. Ez a jelenség saját kontextusán belül értelmezhető, a kontextus pedig nem csupán a fizikai tér, amelyben a történetet mesélő állapota, viselkedési mintája, attitűdje vagy egy hatalmi folyamat megnyilvánul, hanem a szociális és politikai környezet is, valamint az egyéni jellemzők, amelyek azt nagymértékben befolyásolják. Az orvosok helyzete szociális, politikai problémaként értelmezhető. A sorsukat áldozatként megélő és ekképpen elmesélő orvosok a magas szintű teljesítésben látják ennek a sorsnak a kiegyenlítését. Talán fogalmazhatunk úgy is, hogy emléket kívánnak állítani annak az áldozatos munkának, amelynek látható nyomait eltörli az idő. Az emlékállítás ugyanígy a közösségre is érvényes, ezért sem választható szét az emlékezéstől. Mivel a konfliktusok még mindig tartanak, így az emlékezésre nagyobb hangsúly esik. Az elbeszélés során olyan történetek hangzanak el, melyek azt mondják el, hogy a fennálló politikai rendszer milyen mértékben határozta meg, befolyásolta az orvossá válás folyamatát. A mindennapi életben kellett megteremteni azt a középutat, amely által megélhetővé vált maga a diktatúra, ez pedig kényszerhelyzeteket és kényszerpályákat eredményezett.

Amikor az orvosok a magyar orvosi egyetem múltjáról beszélnek, önmagukra is reflektálnak, saját maguk meghatározásában elevenítik fel az eseményeket, ugyanakkor a méltó visszatekintést is kötelességüknek érzik. A kötetbe gyűjtött írások ezt a múlttal szembeni kötelességet teljesítik.

Az írott és az elbeszélt történetben is a tapasztalatok egy része elmondatlan és leíratlan marad. A szóbeliség szabadságot biztosít abban, hogy az egyén válogasson az események között, illetve visszatérjen kiegészítésekkel. Az orvosok által mesélt történetek már kiigazítva, a jelenhez viszo-

nyítva hangzottak el: „Nehéz volt, de szép idők voltak”; „Fiatalok voltunk, a múlt megszépül”; „csak írom, írom a velem megtörtént eseményeket, megfűszerezve a saját véleményemmel is.”

A hatalomváltással számos, az előző rendszerre utaló értéket megpróbálnak eltüntetni, valamilyen módon beolvasztani. Ilyen érték a magyar nyelvű Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem is, amely hűen tükrözi a hatalmi viszonyok változását, ezeknek leképeződését.

Irodalom

ASSMANN, Jan
1999 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrában*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest
BÁRÁNYI Ferenc
2002 *Égbenyúló kockakövek*. Kriterion Könyviadó, Kolozsvár
BAUSINGER, Hermann
1995 *Népi kultúra a technika korszakában*. Osiris–Századvég Kiadó, Budapest
BECZE Márta – KESZEG Vilmos (szerk.)
2001 *Palástban. Lelkészek szórványban*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely
CSŐGÖR Lajos
1995 Visszapillantás–önvizsgálat In: Barabás Béla – Péter Mihály – Péter H. Mária (szerk.): *A marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés 50 éve. Adatok, emlékezések*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 11–27.
DEZSŐ István
2006 *Egy erdélyi sebész emlékei 1947–1961*. Böcz Sándor Nyomdája, Budapest
FESZT György
2005 Visszatekintés a marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés 60 évére. *Orvostudományi Értesítő* 78. (2) 130–135. [http://www.orvostortenet.hu/tankonyvek/tk-05/pdf/3.4.8/feszt_60eves_mvhelyi_orvos_es_gyogyszereszkepzes.pdf]
GAGYI József
2009 *Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

GYÁNI Gábor

2009 A 20. század mint emlékezeti „esemény”. *Forrás* 41. (7–8) 3–15. [http://www.forrasfolyoirat.hu/0907/gyani.pdf]

KESZEG Vilmos

2007 Élettörténetek populáris regiszterekben. In: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos (szerk.*): Emberek, életpályák, élettörténetek*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék–KJNT, Kolozsvár, 151–198.

2009 20. századi életpályák és élettörténetek. In: Vargyas Gábor (szerk.): *Átjárók. A magyar néprajztól az európai etnológiáig és kulturális antropológiáig*. PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 95–133.

2012 Az új világ hőse: a mérnök. In: Tóth Arnold (szerk.): *Néprajz – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Viga Gyula tiszteletére*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság–Miskolci Egyetem BTK Történettudományi Intézete, Miskolc, 101–126.

MAGYARI-VINCZE Enikő

2001 *Femei şi bărbaţi în Clujul multietnic*. Desire Press, Kolozsvár

NAGY Lajos

2008 *Életünk kórtörténete. A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet 1956–1959. Sorstársak visszaemlékezése*. Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda

NORA, Pierre

2010 *Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok*. Napvilág Kiadó, Budapest

OZSVÁTH Imola

2008 *Néptanítók. Életpályák és élettörténetek*. Scientia Kiadó, Kolozsvár

PÉTER Mihály

1995a Kulturális és művelődési tevékenység In: Barabás Béla – Péter Mihály – Péter H. Mária (szerk.): A *marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés 50 éve. Adatok, emlékezések*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 253–267.

1995b Adatok a MOGYI végzőseinek kihelyezéséről (1972–1989) In: Barabás Béla – Péter Mihály – Péter H. Mária (szerk.): *A marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés 50 éve. Adatok, emlékezések*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 285–319.

2010 A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem történetével és tevékenységével foglalkozó munkák jegyzéke. *Orvostudományi Értesítő* 83. (2) 140–145

PUSKÁS György

1995 Előzmények és adatok a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem történetéhez In: Barabás Béla – Péter Mihály – Péter H. Mária (szerk.): *A marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés 50 éve. Adatok, emlékezések*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 27–38.

SCHNEIDER Ïsa

2009 *Az orvosnők korán halnak*. K.u.K. Kiadó, Budapest

SZABÓ Béla – SZILÁGYI Tibor – LŐRINCZI Zoltán (szerk.)

2015 *A marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos-és gyógyszerészképzés 70 éve*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár

SZÖLLŐSI Árpád

1995 *A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem 1945–1995*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

2009 *A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem 1945–2005*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

TÓTH Mária

1998 Az élettörténetben megjelenő etnikai identitás. In: Szűcs Alexandra*: Hagyomány és modernizáció a kultúrában és a néprajzban*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 77–79.

TORÓ Árpád

2005 *Kapa mellől a kaszás ellen*. Infoprint Kiadó. Székelyudvarhely

VINCZE Gábor

1994 *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944–1989*. Teleki László Alapítvány, Budapest [http://vincze.adatbank.transindex.ro/]

VULTUR, Smaranda

2007 A szóbeli élettörténet tétjei: a Bărăganba deportáltak esete. In: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Anna – Keszeg Vilmos (szerk.): *Emberek, életpályák, élettörténetek*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék–KJNT, Kolozsvár, 119–127.

***

Népújság, LXVII. évfolyam 121. (19012) sz. 2015. június 2.

Népújság LXVII. évfolyam 248. (19139.) sz. 2015. október 29.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Contribuții la istoria medicinii transilvănene în secolul XX. Educație medicală la Târgu Mureș

Cercetarea de față oferă o prezentare a procesului de a deveni doctor prin istoria Universității de Medicină și Farmacie din Târgu Mureș. Condiția minoritară apare în povestirile vieții a doctorilor, ba chiar pare a fi unul dintre cei mai determinanți factori de organizare strategică, astfel consider că este important scoaterea în evidență a principiului interpretativ și a datelor istorice, care au condus la trăirea acestei experiențe.

Contributions to the 20th Century Medical History of Transylvania. Medical School in Târgu Mureș

In my research I study the process of becoming a doctor through the history of the University of Medicine and Pharmacy of Târgu Mureș. The minority condition appears in the life stories of doctors, possibly being the most important strategy-organizing factor. I emphasize the importance of the interpretative principle, the historic data that leads to this experience.

JÁNOS TÁRSASÁG